

Татарин Вікторія, ст. магістратури економічного факультету; науковий керівник – ст. викладач Синякова Л. О. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

***Анотація.** В статті досліджено сутність поняття «кредитоспроможність», визначено різні підходи до трактування кредитоспроможності, проведено аналіз значення оцінювання кредитоспроможності позичальника. Наведено історію виникнення та використання поняття «кредитоспроможність». Визначено відмінності в поняттях «кредитоспроможність» і «платоспроможність» та представлено власне бачення змісту поняття «кредитоспроможність».*

***Ключові слова:** кредитоспроможність, платоспроможність, зобов'язання, позичальник, кредит.*

***Аннотация.** В статье исследована сущность понятия «кредитоспособность», определены разные подходы к трактовке кредитоспособности, проведен анализ значения оценки кредитоспособности заемщика. Приведена история возникновения и использования понятия «кредитоспособность». Определены отличия в понятиях «кредитоспособность» и «платежеспособность», представлено собственное виденье содержания понятия «кредитоспособность».*

***Ключевые слова:** кредитоспособность, платежеспособность, обязательства, заемщик, кредит.*

***Annotation.** Essence of concept «solvency» is certain in the article, different approaches of interpretation of solvency are certain, the value of estimation of solvency of borrower is analyzed. The brought history over of origin and use of concept «solvency». Differences in concepts «solvency» and «ability to pay» are certain, own vision of maintenance of concept «solvency» is presented.*

***Keywords:** Solvency, ability to pay, commitment, borrower, credit.*

На сьогоднішній час діяльність підприємства в системі ринкової економіки неможлива без періодичного використання різноманітних форм залучення кредитів. Для надання кредиту важливе значення має оцінювання кредитоспроможності позичальника, від якої залежить успішність кредитного процесу. Оцінювання кредитоспроможності відіграє важливу роль, як для банківської установи, так і для самого позичальника. Метою здійснення оцінювання кредитоспроможності позичальника для банківської установи

є уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту, для позичальника – отримання кредиту на найбільш вигідних умовах.

Отже, від результатів здійсненого оцінювання залежить в якому обсязі позичальнику буде наданий кредит і чи буде він наданий взагалі. Тому для підприємств оцінювання кредитоспроможності також є важливим, оскільки кредитоспроможне підприємство має гарну ділову репутацію як серед кредиторів, так і серед інвесторів, контрагентів та інших зацікавлених юридичних та фізичних осіб.

Оцінка кредитоспроможності позичальника є дуже важливою для діючих банківських установ і тому цьому питанню приділяється багато уваги з боку аналітиків фінансово-економічних публікацій. Значний внесок у розробку цього питання зробили такі сучасні закордонні економісти: Е. Брігхем, П. С. Роуз, Дж. Сінкі, В. Усоскіна, С. Хасянова, Є. Ширінська та ін.

Також дослідженню кредитоспроможності позичальників присвячено багато праць відомих вітчизняних науковців, а саме: В. Вітлинського, В. Галасюка, А. Мороза, О. Пернарівського, О. Терещенка, Я. Чайковського. Заслужують на увагу доробки російських економістів: І. В. Бочарової, А. П. Градова, Д. А. Єндовицького, В. Н. Єдронової, Б. І. Кузина, О. І. Лаврушина та С. Ю. Хасянової.

Аналіз робіт зазначених науковців приводить до висновку, що у науковій літературі ще недостатньо висвітлені питання присвячені ролі оцінювання кредитоспроможності позичальника у зменшенні кредитних ризиків.

Національний банк України також приділяє велику увагу цьому питанню, що знайшло своє відображення в Положенні НБУ «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків».

Мета статті полягає в дослідженні підходів різних вчених до змісту поняття «кредитоспроможність»; визначенні відмінностей у поняттях «кредитоспроможність» і «платоспроможність» та наведенні власного трактування поняття «кредитоспроможність».

Проблема оцінювання кредитоспроможності позичальника та термін «кредитоспроможність» були актуальними у різні часи. Так, це питання розглядалось ще в дореволюційний період, а також в 20-і роки ХХ століття. Вивчається воно і сьогодні.

Проаналізувавши історичні публікації з питання використання поняття «кредитоспроможність», можна зробити висновок, що воно з'явилося ще у ХVІІІ столітті. Його використовували у своїх працях А. Сміт, Н. Х. Бунге, В. П. Косинський та ін. Так, Н.Х. Бунге в роботі «Теорія кредиту» (1852 р.) пов'язував кредитоспроможність з нерухомістю капіталу та вважав гарантією повернення боргу вкладення коштів у нерухомість [1, с. 38].

Історія використання поняття «кредитоспроможність» свідчить про те, що ця дефініція тісно пов'язана, насамперед, з культурою кредитування,

яка є відображенням розвиненості кредитних відносин у країні. Еволюція цього поняття відбувалася під впливом економічного середовища у якому функціонують кредитні установи, тобто залежала від ступеня розвиненості економіки країни та її вступу у світовий ринок.

Проведений аналіз підходів відомих вчених до трактування поняття «кредитоспроможність» показав, що вони різняться між собою. Але, це є зрозумілим, оскільки вони фактично відображають різні етапи розвитку та функціонування фінансового ринку.

У період НЕПу у поняття «кредитоспроможність» економісти вкладали готовність до здійснення кредитної операції й можливість своєчасного повернення отриманої позики [2, с. 12].

У період кредитної реформи (1930–1932 роки) в країні різко змінилися економічні відносини, і з економічної літератури та практики практично зникло поняття «кредитоспроможність». Це було пов'язано з запровадженням адміністративно-планової економіки та з централізованим виділенням підприємству необхідних матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Порушення прямої залежності між формуванням фінансових ресурсів на підприємстві та їх розподілом і використанням стало однією з причин незацікавленості підприємства як товаровиробника в кінцевих результатах його фінансово-господарської діяльності. Виникла тенденція задоволення власних потреб за рахунок держави або інших підприємств.

Із середини 1980-х років перебудова господарського механізму, перехід до ринкових методів господарювання вимагали зміни кредитної системи країни. Створення мережі комерційних банків, перехід до дворівневої банківської системи вимагало більш глибоких змін у підходах до оцінювання кредитоспроможності позичальника. Це знову привернуло увагу вітчизняних науковців до цього питання.

Зміни, що відбуваються в сучасній економіці, привернули увагу до необхідності оцінювання кредитоспроможності підприємств. А тому перш за все, потрібно визначитися з терміном «кредитоспроможність». Серед учених немає єдиної думки щодо визначення сутності цього поняття. Існують різні підходи до визначення категорії «кредитоспроможність», що базуються на певних критеріях, які формують сутність кредитоспроможності. До них належать такі дефініції: платоспроможність, дієздатність і правоздатність позичальника при здійсненні кредитної операції, ділова репутація, наявність забезпечення кредиту, здатність позичальника генерувати грошові потоки.

Розглянемо визначення поняття «кредитоспроможності» детальніше.

Положення НБУ «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» трактує поняття «кредитоспроможність» як наявність у позичальника (контрагента)

банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і проценти за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки [3].

Білоус О. С. та Вовк В. М. розглядають кредитоспроможність як такий фінансово-господарський стан організації, який дає упевненість в ефективному використанні позикових засобів, здатності і готовності позичальника повернути кредит у відповідності до умов попереднього укладеного договору [4, с. 110].

Згідно Положення Національного банку України «Про кредитування» кредитоспроможність трактується як здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [5].

Відомі російські професори А. П. Градов та Б. І. Кузин трактують кредитоспроможність позичальника як спроможність повністю і в строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [6, с. 287]. Лаврушин О. І. підтримує цю думку, однак запевняє, що кредитоспроможність – це здатність [7]. Аналогічне Лаврушину О. І. подають визначення В. Д. Лагутін [8, с. 183] та Криченко О. А., за яким кредитоспроможність – це наявність у потенційного позичальника передумов для отримання кредиту і здатність підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїм борговим зобов'язанням [9].

Кредитоспроможність, – вважає Белих Л. П., – це спроможність компанії або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг [10, с. 533].

Таким чином, аналіз сучасних трактувань поняття «кредитоспроможність» дозволяє зробити висновок, що погляди вчених на визначення цієї дефініції здебільшого збігаються. Так, науковці сходяться у думці, вважаючи, що сутнісною ознакою кредитоспроможності є розрахунок за своїми борговими зобов'язаннями. Ми погоджуємся з цим, оскільки під цим розуміється і повернення кредиту, і відсотків за ним, і інших зобов'язань позичальника. Проте, існує розбіжність у трактуваннях, оскільки одні автори вважають, що кредитоспроможність – це спроможність, інші – здатність та готовність, решта – можливість; система умов; наявність передумов і т. д.

Також слід не забувати, що термін «кредитоспроможність» є похідним від термінів «кредит» та «спроможність». Таким чином, слід констатувати, що кредитоспроможність – це спроможність.

Деякі вчені зазначають у своїх трактуваннях, що розрахунок за своїми борговими зобов'язаннями може здійснюватися виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності. Але складові поняття «кредитоспроможність» вказують на спроможність повернути саме кредит, а не кошти, отримані у позику. Кредит – економічна категорія, вихідним принципом якої є платність грошових

ресурсів, передбачає повернення не лише основної суми боргу, а й відсотків за користування нею. Крім того, виходячи з принципів кредиту (а саме принципу забезпеченості), потоки грошових коштів від звичайної діяльності є первинним, але не єдиним джерелом погашення заборгованості.

Незважаючи на те, що в сучасній економічній науці зроблено безліч пропозицій щодо методики оцінювання кредитоспроможності позичальника, серед науковців немає єдиного погляду на відмінності між поняттями «кредитоспроможність» та «платоспроможність». Відмінність цих понять представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Відмінності понять «кредитоспроможність» і «платоспроможність»

Кредитоспроможність	Платоспроможність
Поняття вужче, порівняно з поняттям «платоспроможність»	Містить у собі поняття «кредитоспроможності»
Прогнозує платоспроможність підприємства на строк кредиту	Фіксує неплатежі за попередній період або на певну дату
Характеризує можливість погашення частини загального боргу, а саме – кредитної заборгованості	Характеризує здатність і можливість погасити всі види заборгованості
Джерела погашення: виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна, що забезпечує кредит, гарантія іншого банку або підприємства, страхове відшкодування	Джерела погашення: виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна підприємства

Складено за даними [11].

Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок що, не слід ототожнювати поняття кредитоспроможність та платоспроможністю, або вважати одне поняття складовою іншого. До того ж слід враховувати, що платоспроможність, при якій здійснюється оцінювання фінансового стану клієнта на певну дату (за сукупністю коефіцієнтів ліквідності), не може виступати достатньою підставою для оцінювання перспектив повернення позичальником кредиту.

Оцінивши підходи вчених до трактування поняття «кредитоспроможність» представимо власне визначення цієї дефініції: кредитоспроможність – це спроможність позичальника залучати позиковий капітал та за визначений кредитною угодою термін розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями тільки грошовими коштами.

1. Бунге Н. Х. Теория кредита / Н. Х. Бунге. – М., 1852. **2.** Агапова Т. Н. Кластеризация заемщиков с многомерными характеристиками / Т. Н. Агапова // Финансы и кредит. – 2004. – № 4 (142) – С. 12–15. **3.** Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Постанова Правління НБУ // Банківська справа в Україні : законодавчі і нормативні акти. – 2000. – Т. 8. **4.** Аналіз формування і використання фінансових ресурсів підприємства : методичний аспект / Білоус О. С., Вовк В. М., Федорович Р. В. – Тернопіль : Астон, 2005. – 224 с. **5.** Положення Національного банку України «Про кредитування», затверджене Постановою Правління НБУ № 246 від 28 вересня 1995 року. **6.** Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под общ. ред. проф., д.э.н. А. П. Градова и проф., д.э.н. Б. И. Кузина. – Санкт-Петербург : Специальная литература, 1996. – 510 с. **7.** Банковское дело : учебн. / Под ред. О. И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 576 с. **8.** Лагунін В. Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посібн. / В. Д. Лагунін. – К. : Знання, КОО, 2000. – 215 с. **9.** Банківський менеджмент: навч. посібн. / За ред. О. А. Кириченка. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с. **10.** Техника финансового анализа / Под ред. Л. П. Белых. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с. **11.** Брітченко І., Перепелиця Р. Оцінка кредитоспроможності емітента корпоративних облігацій // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 52–56.